

Dobszay László

GONDOLKODÓ

füzetek

A KARÁCSONYI VIRRASZTÓ ZSOLOZSMA

JEGYZETEK A LITURGIÁRÓL:

7. A karácsonyi nagyénekzés

8. Az 50. zsoltár utolsó versei

---

4. szám

2002. december

Felelős kiadó:
Dobszay László

Gondolkodó 1. füzet: A keresztény értelmiségi (I). – Jegyzetek a liturgiáról: 1. Igazság és érthetőség. – 2. Hogyan imádkozzuk a 118. zsoltárt?

Gondolkodó 2. füzet: A keresztény értelmiségi (II). – Jegyzetek a liturgiáról: 3. Az éneklőszék. – 4. A liturgikus stílus szétesése. – Aquinói Szent Tamás a hit megvallásáról.

Gondolkodó 3. füzet: A keresztény értelmiségi (III). – Jegyzetek a liturgiáról: 5. A liturgikus homília formája. – 6. Benedictus Dominus Deus Israel. – Szent Ágoston beszéde az újonnan megkereszteltékhez.

Kézirat gyanánt

Nyomdai kivitelezés: Amulett '98 Kft. F.v.:Lajtai Ferenc

A karácsonyi virrasztó zsolozsma

Az ünnepek tartalmához legközelebb akkor jutunk, ha az Egyház liturgikus szövegeit olvassuk, imádkozzuk, s óvakodunk attól, hogy magunk gondolatait akarjuk belőlük kihüvelyezni. Ha már magyarázni kell, akkor a mestereket hallgassuk: az egyházatyákat, akiknek teológiája a liturgia alapjává lett, vagy azokat a nagy tanítókat, akik ennek az ősi teológiának továbbadói voltak, mint például a nemrég boldoggá avatott bencés Dom Columba Marmion (klasszikus műveinek újra kiadását hiába szorgalmazom már egy évtizede a katolikus kiadóknál).

Karácsonyi ajándékul azt szánom az olvasónak, hogy olvassuk együtt e nagy tanítók útmutatása nyomán az ünnep virrasztó zsolozsmáját, „matutinumát”. A régi hagyomány szerinti teljes matutinumra gondolok, hiszen e zsolozsma-hórának értelme éppen az volt, hogy elég időt hagyott az ünnep gondolatainak gazdag, sok szólamú kibontására. Kevés veszedelmesebb van, mintha jelszó-szerűen megadjuk egy-egy ünnep „témáját”. Az ünnepek misztériuma csak akkor jelenül meg, ha azt nem egyszerűsítjük egy vezérszóra, hanem sok felől járjuk körül. A nagy matutinum három nokturnusával, kilenc zsoltárával, kilenc olvasmányával és responzóriumával már elegendő, hogy az ünnep e „sok-szólamúságában” jelenüljön meg szemünk előtt, vagy inkább szívünkben. Persze arra nem elég e hely, hogy minden szóról elgondolkodjunk. Uralni fogok azokra a helyekre, ahol az olvasó a teljes szöveget elérheti.

A bevezetés

„Christus natus est nobis, venite adoremus – Krisztus megszületett nekünk, jöjjetek, imádjuk.” Ilyen egyszerűen lépjük át az ünnep kapuját, amikor a virrasztó zsolozsma elején a 94. zsoltárt, az invitatoriumot énekeli. (Az ünnep ugyanis igazán a virrasztással, s azon belül az invitatoriummal kezdődik; a később hozzáadott előesti vesperás inkább még a felkészüléshez, a vigília-naphoz tartozik.) A zsoltár antifonája Lukács 2, 11. versre utal, s

hozzá fűzi a felszólítást az imádásra. Ne felejtjük, a liturgia elsősorban nem tanításra, hanem imádásra van – s éppen ezen keresztül tud tanítani is. Erre az imádásra hív a 94. zsoltár, amikor ma a teremtető Isten hatalmáról beszél, akkor eszünkbe idézi, hogy ez a született kisgyermek embervoltában teremtmény, de Isten voltában teremtető. Ahogy a középkori ének is mondja: „Csodálatos a gyermek és nagy gyönyörűséges ő emberségében, de meggondolhatatlan és kijelenthetetlen ő istenségében.”

Az invitoriumot sok egyházban a „Christe Redemptor omnium” himnusz követte. Többségük azonban (köztük az esztergomi rítus is) úgy gondolta, hogy az invitorium önmagában elég súlyos ahhoz, hogy hórá nyitánya legyen.

Az első nokturnus

(A zsoltárokat a Szent Ágoston Liturgikus Megújulási Mozgalom által kiadott Psalteriumból idézzük.)

Az első antifona a 2. zsoltárt keretezi: „Az Úr mondá nékem: Én fiam vagy te, én ma szültelek Téged.” A vers, mely a messiási zsoltár közepén áll, az Atya szavát idézi. Fiának, a második isteni személynek beszél, s nem a földi, hanem az örök születést idézi fel. Krisztus, az Isten Fia minden idők előtt az Atyától született anya nélkül; és mint Ember Fia a történelmi időben született anyától atya nélkül. A karácsony ünneplése fogyatékos, ha nem ünnepli a Fiú örök szentháromságos születését is. A zsoltár azonban már a gyermekre váró üldözésről is beszél (melyet Heródes tette már előre jelez), s figyelmeztet arra, hogy üdvösségünk függ attól, elfogadjuk-e e gyermek fegyelmét.

A második antifona a 18. zsoltárból van véve: „Mint Vőlegény, kilépett az Úr az ő nászházából.” Az egyházatyák egységes tanítása szerint a nászház Mária méhe, melyben az Isten és az Egyház lépett örök, felbonthatatlan nászra egymással. „Isten, ki a szűzi hajlékból kiléptél, majd megszabadítottál, és a mennyeknek magasába emelkedve az Atya jobbára magaddal vittél minket...” - mondja az őskeresztény zsoltár-könyörgés. Ő a Nap, mely karácsonykor megkezdte, majd a Mennybemenetelkor diadalmasan

befejezi földi pályáját. Ambrus püspök himnusza szerint: „A nászteremből ím kilép, királyi házból Vőlegény, mint Isten-Ember, égi Hős, hogy útját futva járja be. Megindul Atyja székitől, s Atyjához ismét visszatér, bejárva poklok mélyeit, föl, az isteni trónusig.” A zsoltár szerint őbenne megjelent köztünk Isten Törvénye is: nem kőtáblákon, hanem élő és életünket meghatározó Emmánuelként.

A 3. antifona (44. zsoltár): „Kedvesség ömlött el ajkadon: megáldott az Isten mindörökké.” Semmi sem tiltja, hogy ebben az antifonában a Gyermekek iránti elragadtatásunkat is megénekeljük. De persze többről is szó van itt. Maga Krisztus fejtette ki később a kafarnaumi zsinagógában, hogy ő az az Úr Lelkének kenetével fölkent Messiás, kiről Izaiás beszél. Az ő „kedvessége” több, mint emberi vonzóerő: ő az, akiben a mennyei Atyának kedve telt (mint azt Krisztus keresztselkedésekor kinyilvánította; vö. Jézus Szíve litánia 20. invokáció). Ő az egyetlen, akiben az áldás nem ajándékképpen lakozik, hanem istensége révén árad át emberségére, s onnan tovább: minden emberre. Egyben ő a zsoltár királyi vőlegénye, akinek jobbján ott a királynő, az Egyház, a kegyelem arannyal átszőtt ruhájában.

A noktornus három olvasmánya Izaiás jövendölése a megszületett gyermekről és isteni neveiről, valamint arról a vigasztalásról, melyet benne Isten nyújtott szent városának (a 9., 40. és 52. fejezetből: „Primo tempore...”, „Consolamini...”, „Consurge, consurge...”). Az olvasmányokat responzóriumok tagolják. Ezek az egyházatyák műveiből vett motívumokat fűznek össze valódi karácsonyi teológiává:

1. „E napon a mennyeknek Királya a szűztől megszületni méltóztatott, hogy az elveszett embert a mennyek országába visszahívja. Örvendez azért az angyalok serege, mert az emberi nemnek az örök üdvösség fölragyogott.”

2. „E napon a mennyből az igaz béke a földre szállott, e napon mézzel folynak az egek. E napon felragyogott nekünk a váltság napja, mely helyreállítja a régi üdvöt, s megszerzi az örök boldogságot.”

E responzórium a karácsonyt nem csak önmaga szépségében mutatja be, hanem úgy, mint az egész megváltásmű kezdetét. A harmadik responzórium a karácsony egyik legszebb, de legnehezebb szövege:

3. „Leszállott a mennyből, az Atya várából küldetvén, és a Szűz fülén át (minthogy a megtestesülés az angyali szavakkal valósult meg!) belépett a mi (földi) vidékünkre, bíborköntöst öltve (a köntös nemcsak méltóságát jelképezi, hanem azt is, hogy készen áll értünk szenvedni!), és kilépett az arany kapun át (nem sértve Mária szüzességét): az egész teremtés Fénye és Ékessége. Mint a Völégény, kilépett az Úr az ő nászházából: az egész teremtés Fénye és Ékessége.”

A második noktornus

Az első antifona a 47. zsoltárt keretezi: „Befogadtuk, Isten, irgalmasságotat templomodnak bensejében.” A zsoltár arról beszél, mint szövetkeztek össze Isten Városának ellenségei, s miként győzött felettük Isten, beteljesítve a jövendöléseket, hiszen „amit hallottunk (a jövendölésekben), azt látja most szemünk”. Látja az üdvörténetben, látja az Egyházban („templomodnak bensejében”) és látja a liturgiában, ahol nemcsak Isten irgalmas tetteit, hanem magát a megtestesült Irgalmasságot fogadjuk be.

A következő antifona a felséges 71. zsoltárból van kiemelve: „Kikél az Úr napjaiban a békességnek bősége, s Ő uralkodik.” A látszólag magatehetetlen csecsemő maga az örök Király, akiben beteljesedtek az összes messiási ígéretek. Idéznünk kellene itt a teljes zsoltárt, de csak arra biztatjuk az olvasót, haladjon végig a zsoltár szövegén úgy, hogy annak minden mondatát karácsonyi örömhírként veszi.

Messiási zsoltár a 84. is, melyből következő antifonánk való: „A hűség felnövekszik a földből, és az igazság alátekint a mennyből.” A zsoltár ószövetségi értelemben csak az összes erények, adományok és áldások találkozásáról beszél. Az újszövetségi beteljesülés fényében (melyet a sugalmazó Isten előre „beletervezett” a szövegbe) azonban többről van szó, amikor ég és föld találko-

zását emlegetjük: a föld itt Mária tiszta méhe, mely Krisztus emberségének adott anyagot, az ég a második isteni személyt elküldő és benne a népet megáldó Atyaisten. Ahogy ezt már az ugyanezen zsoltárból vett adventi communió-énekekben láttuk: „Az Úr (a mennyből) megadja kegyelmét, és földünk megtermi gyümölcsét.” Mivel pedig az Istenember egyúttal az Egyház feje, az ő Testéről, az Egyházzal, annak tagjairól is elmondható valamiképpen: isteni és emberi elemből vannak gyúrva, a fogadott fiúság kegyelmét megadta nekik az Úr, és ha hűségesek hozzá, lelkük földje is megtermi gyümölcsét, bennük is „felnövekszik a hűség”.

A második nokturnus olvasmánya Nagy Szent Leónak, (e legszeretetre méltóbb pápának) híres karácsonyi beszéde. Tartalmát röviden a jól ismert oráció foglalja össze: „Isten, ki az emberi természet méltóságát csodálatosan megalkottad és még csodálatosabban megújítottad...” Ennek a megújításnak *módján* elmélkedik a pápa, majd e nagy méltóság megőrzéséről beszél. (A beszéd szövegét megtaláljuk az Éneklő Egyház 1105-6. oldalán.)

Bizonyára véletlen, mégis figyelemre méltó, hogy az első nokturnus dogmatikai mélységű, az örök isteni üdvösségtervet elénk táró responzóriumi után a következő responzóriumokban mintha közelebből vennénk szemügyre a betlehemi jászlat is.

1. „Kit láttatok, pásztorok? mondjátok el gyorsan! Hirdessétek, ki az, aki a földön megjelent! Újszülöttet láttunk az angyalok kórusától körülvéve, láttuk az Üdvözítőt, az Urat.” Szemtanúkat beszéltet a liturgia, de most is túlmegy a pusztá látványon: Megszületett ma nekünk az Üdvözítő, Krisztus, az Úr, Dávidnak városában.

2. A második responzórium talán furcsán hat a felületes olvasónak: „Ó mily nagy titok ez és csodálatos misztérium, hogy állandóan nézik az újszülött Urat, a jászolban fekvőt; boldog a szűz, kinek benseje az Úr Fölkentjét hordozhatta.” Misztérium? Szent-ség? Az ókeresztény szóhasználatban a kettő ugyanazt jelenti: valami látható, amiben azonban egy láthatatlan rejtezik. Mit láttunk itt? Az istálló jászolában fekvő kisdedet, körülötte pedig ál-

latokat. Mi ebben a misztérium? „Megismeri az ökör a gazdáját, és a szamár az ő urának jászolát” – olvassuk Izaiásnál. Erre utal viszsza a „Puer natus in Betlehem” karácsonyi ének egyik versszaka is: „Ökör s szamár megismerik: Teremtőjük ki itt fekszik.” A két állat az egész teremtett világot megjeleníti, hiszen nemcsak az ember, hanem „omnis creatura ingemiscit et parturit usque adhuc – az egész teremtett világ sóhajtozik és vajúdik”, amíg a megváltás teljessége be nem következik (Róm 8, 23). A két állat mintegy tanúbizonyságot tesz Teremtője mellett, s így megjelenítésük a misztériumot látó szem számára a szolgálai állapotban megjelent gyermek isteni hatalmát hirdeti. Sőt a liturgia ide kapcsolja a karácsonykor megkezdődött Ítélet látomását is. A responzorium verse Habakuk próféta híres ítélet-énekéből veszi e részletet: „Uram, hallottam a rólad szóló híradást és féltem, szemlélem művedet, és rettegek, midőn a két élőlény között megjelenysz.” Ezt a verset legközelebb majd a két lator között függő Úrról énekeljük Nagypéntek napján...

3. A harmadik responzorium Máriát köszönti: „Boldog Mária, az Istenszüdő, kinek benseje sértetlen maradt, ma megszülte a világ Üdvözítőjét.” A vers köszöntéshez bibliai szavakkal erősíti meg az üdvözlét: „Üdvözlégy Mária, malasztal teljes, az Úr van teveled”.

A harmadik nokturnus

Elsőként egy igen fontos, hosszú zsoltárt éneklünk, a 88.-at a következő antifona alatt: „Így szólít engem, alleluja: én Atyám vagy Te, alleluja.” A hóra elején énekelt antifona „Én Fiam vagy te, ma születek téged...” párja ez: Itt Krisztus szólítja meg (a jászolból?) Atyját azzal a bizalommal és bensőséggel, mely túl az emberin az isteni természet közösségéből ered. Ebben a közösségben részesíti az embert is, ahogy a fönt már említett oráció mondja: „add, hogy annak istenségében részesüljünk, aki emberi mivoltunk részesévé lenni méltóztatott”. A szép zsoltárt végig kell olvasni, itt csak néhány félsort emelek ki: „Az Úr irgalmasságait örökké éneklek... és hirdetem az én számmal hűségedet... Szö-

vetséget kötöttem választottammal, megesküdtem szolgáltnak Dávidnak: megerősítem mindörökké a te magvadat...” És a gyermekké lett Istenhez fordulva mondjuk: „Te uralkodol a tenger hatalmasságán, az ő habjainak indulatját te csendesíted... Tiéd az ég és tiéd a föld, a földkerekséget és annak teljességét te fundálad... Igazság és jog a te trónusod alapja, irgalmasság és hűség jár orcád előtt. Boldog az a nép, mely tudja az ünneplést, Uram, a te orcád világosságában járnak.”

Mondtuk már, hogy a karácsony ünnepét akkor értjük helyesen, ha annak jelentőségét nem szűkítjük le magunkra, sőt általában az emberekre, hanem benne egy új teremtes kezdetét látjuk. Erről énekel ma a 95. zsoltár, s ezt exponálja a belőle kiemelt antifona: „Vigadjanak az egek, s örvendezzen a föld az Úr színe előtt, mert immár eljött.”

Az utolsó zsoltárból (97.) valóban az Egyház beszél. Mert mit lát a világ? talán egy bájos, de nyomorult sorban lévő, kinasztított gyermeket. És miről énekel az Egyház? Arról, hogy „győzelmet szerzett neki jobbjá, az ő szentséges karja... megemlékezett irgalmasságáról, és ígérteréről Izrael házának.” Mi volt ez a győzelem? „Meglátta a föld minden határa a mi Istenünk üdvösségét”. Mindezt az antifona foglalja össze: „Megmutatta az Úr, alleluja, az ő üdvösségét, alleluja”. Ez az „megmutatott” üdvösség: maga az Üdvözítő.

Karácsonynak három miseszövege van, benne három evangéliumi szakasszal. A harmadik noktornus három olvasmánya rövid magyarázat e három perikopáról, az első Nagy Szent Gergelytől, a második Szent Ambrustól, a harmadik Szent Ágostontól (akinek a János-prológnus talán legkedvesebb, legtöbbször magyarázott evangéliumi szakasza volt). A három homília magyarul sajnos csak a Szent István társulatnak a II. világháború előtt kiadott két-nyelvű ünnepi zsolozsmáskönyvében olvasható. Az olvasmányokat követő első és második responzórium még az Anya méltóságán keresztül nézi az esemény fenségét. Ne véljük, hogy e szövegek elterelik figyelmünket az ünnepről. Mária az Úr alázatos

szolgálóleánya, s amikor ő róla beszélünk, igazában a Születetről tudunk meg többet és többet. Amikor egy liturgikus szöveg szerint Mária „az összes eretnekségeket elemésztette”, ezt úgy kell érteni, hogy a Máriáról való helyes tanítás (amit legteljesebben az efezusi zsinat fejtett ki 431-ben) valójában a Jézus mivoltáról való orthodox tanítás megerősítése egy új oldalról.

1. „Szent és szeplőtlen szüzesség, milyen dicséretet mondjak rólad? Mert akit az egek nem tudtak befogadni, azt te az öledben tartottad.” Krisztusban együtt van az Isten végtelensége és az Ember végeessége; e kettősség a keresztény irodalmat gyönyörűen fogalmazott ellentétekre és paradoxonokra ihlette. Ebben a gondolatkörben marad a második responzórium is:

2. „Boldog a szűz Mária méhe, mert az örök Atya Fiát hordozhatta, és boldogok az emlők, melyek Krisztus Urat táplálták; őt, ki ma a világ üdvösségeért a Szűztől születni méltóztatott.” A responzórium verzusa a görög egyház liturgikus szövegeinek stílusában teszi hozzá: „Megszentelt nap ragyogott fel nekünk, jöjjetek, népek, imádjátok az Urat – ki a mai napon a világ üdvösségeért a Szűztől születni méltóztatott.”

3. A responzóriumok közül a kilencediket, vagyis utolsót tartották a legnagyobb becsben: felállva énekelték, sok helyütt orgonával, egyes egyházakban pedig a verzus utáni visszatérő szakaszt tropussal, költemény-betéttel ékesítették. (Alább megadom az egyik legismertebb tropus – „Quem aethera et terra” – fordítását.) A responzóriumot a karácsony kulcs-szövegéből, vagyis János evangéliumának előszavából vették, hiszen ez köti össze az Ige kettős (örök szentháromságos és történeti földi) születésének misztériumát. „Az Ige testté lőn és miköztünk lakozék, kinek láttuk dicsőségét, mint az Atya Egyszülöttjének dicsőségét, telve malaszttal és igazsággal. V) Kezdetben vala az Ige, és az Ige Istennél vala, és Isten vala az Ige. Kinek láttuk dicsőségét, mint az Atya Egyszülöttjének dicsőségét – Tropus: *Kit sem az ég, sem a föld, sem a tenger, nem tud befogadni – a számár jászolában fekszik mint újszülött. Aki a mennyeket kormányozza – most emlőből*

szopik. Akitől az Anya lett – ma az Anyától lett. Aki a napot teremtetett – megszületik a mai napon. A világra születik a Napkelet, kit a próféta így hívott: Emmanuel: Velünk az Isten – telve malaszttal és igazsággal.

A befejezés

A mai matutinum egy kivételes elemmel bővül. A responzórium után két gyertyavivő kíséretében, díszes dalmatikába öltözve egy szerpap lép a szentélybe, és egy saját dallamon Krisztus nemzetségtábláját énekli Máté evangéliumának elejéről. Minek ezt a sok zsidó nevet hallgatni most, karácsony éjszakáján? Aki ismeri az Ószövetséget, ezek nem pusztán nevek. Mind egyenként ismerős, és mind (köztük jók és rosszak): Krisztus földi ősei. Ádámtól indult el az a gén, mely nemzetségről nemzetségre átszármazva Mária testében célhoz ért és az Istenember testének alapanyagát képezte. Ez a nemzetségtábla olyan, mint egy nagy processzió: Krisztus maga vonul be a történelembe ezeken az ősökön keresztül. Ma teljesül e pátriárkáknak tett ígéret. A nemzetségtábla egyben Jézus valódi emberségének dokumentuma. Az egyház nemcsak az istenséget tagadó arianizmust, hanem az emberséget látszattá degradáló doketista eretnekséget is elutasította. Ha Krisztus nem valódi ember, akkor nem is váltotta meg az emberiséget. De Krisztus, noha férfi magja nélkül, de valódi emberi anyától, s rajta keresztül hús-vér őseiktől vett testet. A genealógia, a nemzetségtábla ezeket idézi fel, s ezeken keresztül szimbolikusan Krisztus történeti valóságát is. Krisztus nem mítosz; ő egy megállapítható időpontban, megnevezhető népből és családból az idők teljességében, a történelem középpontjában testté lett megtestesült Ige. Úgy is elgondolhatjuk, hogy amint előbb a matutinumban jövődölésként hallgattuk, most, a Genealógia éneklése közben valóban megérkezik közénk a Messiás.

A Genealógia ünnepélyességének fokozására egyes helyeken nem egy, hanem két vagy három diakonus recitálta azt többszólamban. Magyarországon ezután gyermekek vagy ifjak még egy Máriát köszöntő antifonát is elénekelték: „Ó világ Úrnője, királyi

magból származott! A te méhedből már előjött Krisztus, mint Völégény a nászházából. Itt fekszik a jászolyban, ki a csillagokat kormányozza.”

És ezután következik a hórát lezáró őskeresztény ének, a *Te Deum*. Nemcsak hálaadás az, hanem a keresztény hit dicsőítő összefoglalása. Megnevezi az ünnepelt titkot is: „Te a megszabadításért fölvevén az emberi természetet nem iszonyodtál a Szűznek méhétől.” De ugyanakkor az ének vissza is vezet a ma kiemelt misztériumot a misztériumok totalitásába: a Szentháromság és a megváltás egyetemes dogmáinak körébe. Mert a katolikus liturgia – mint egy liturgikus író (Robert Taft) helyesen megjegyzi – nem bűnbánati, nem eukarisztikus, nem máriás, nem passió, sőt nem is egyszerűen krisztologikus vagy szentháromságos, hanem mindezeknek kiegyensúlyozott szintézise. Úgy, ahogy a *Te Deum*ban énekeljük.

Ezzel azonban még nem végződik be a karácsony éjszakájának liturgikus ünneplése. A régi Rómában a Szent Péter bazilikában tartott matutinum végeztével körmenetben vonultak át Szűz Mária nagyobb bazilikájába (az Esquilinuson álló Santa Maria Maggioréba), s ott egy második matutinumot is énekeltek (mely a középkori római rítusban átkerült a karácsonyt követő vasárnapra), majd következett az első karácsonyi mise. A matutinum és az éjféleli mise később is (a liturgiát gondosan végző helyeken mindmáig) egymáshoz csatlakozó szertartás-pár. A középkorban az éjféleli mise végébe beiktatták a hajnali zsolozsmaórát, a laudest, s azután mindjárt megkezdték a második misét („pásztorok miséje”). Néhány óra pihenő után következett a *Tertia* és az „aranyas mise”, a *Puer natus* introitussal kezdődő főmise. A nap liturgiáját a délutáni vesperás zárja le. Így lesz a liturgikus ünneplés e nap valódi tartalmává, több, mint a sokféle program közé kényszerből vagy megszokásból beiktatott hatvan perces kötelezettség.

A szertartások e sorát így idézi fel a középkori egri ordináriuskönyv: „A responzórium után rögtön ketten, akiket erre kiírtak, a *Liber generationis* evangéliumot (Krisztus nemzetség-

tábláját) éneklük. Az evangélium befejeztével két ifjú a Szent Kereszt oltár fölött (vagyis a diadalív előtt álló „népoltár” fölötti erkélyről) éneklük az „O Regem caeli” antifonát, azután ugyanígy kettő a középső állványtól (az oltár előterét alkotó kórus közepétől) éneklük: „O mundi Domina”. Melynek befejeztével azonnal elkezdik a Te Deum laudamus-t. Közben azonban a főpap szereppaival felkészült, s fehér ruhát ölt. A Te Deum végeztével azonnal megkezdődik az első mise, tudniillik a „Dominus dixit ad me” a maga rendjében... Az utolsó Agnus Dei után rögtön elkezdődik a laudes... majd a Benedictus antifonájának megismétlése után elkezdik a mise communióját: „In splendoribus sanctorum”. A főpap avagy a pap a misét szokás szerint fejezi be... És minden misében áldást adnak, a plébánosok azonban nem szoktak áldást adni az első két misében a nép miatt, de nem tudjuk okát adni, miért teszik ezt.”

És miért teszik ezt? Nehogy a nép azt higgye, hogy az éjféli misével véget ért a szertartás, s elmenjen, hanem hogy maradjon ott a többi szertartáson is. Ennek is megvannak a maga tanulságai.

Azt hiszem, nem kell mondanom, mennyivel gazdagabban érti meg a karácsonyt, aki a matutinumot végig imádkozta, mint az, akinek élményvilágában a karácsonyt csupán néhány pásztoros népének alakítja ki. Nem lenne-e gyors kötelességünk, hogy a teljes karácsonyi zsoltosmát minden hívő kezébe adjuk?

1. Az Úr mondá né-kem: én Fi-am vagy te, én ma szülte-lek té-ged.

2. Mint Vő-le-gény, ki-lé-pett az Úr az ő nász-há-zá-ból.

3. Kedves-ség öm-lött el aj- ka- don: meg-ál- dott az Is- ten mind-ö- rök-ké.

1. Be- fo-gad-tuk, Is- ten ir- gal- mas- sá- go- dat tem- plo- mod ben- se- jé- ben.

2. Ki- kél az Úr nap- ja- i- ban a bé- kes- ség- nek bő- sé- ge, s Ő u- ral- ko- dik.

3. A hűség felnövekszik a földből, és az i- gazság a- lá- te- kint a mennyből.

1. Így szó- lít engem, al- le- lu- ja, „én A- tyám vagy te”, al- le- lu- ja.

2. Vi- gad- ja- nak az e- gek, s ör- ven- dez- zen a föld, az Úr szí- ne e- lőtt

mert immár el-jött.

3. Megmu- tat- ta az Úr, al- le- lu- ja, az ő üd- vös- sé- gét, al- le- lu- ja.

Jegyzetek a liturgiáról

7. A karácsonyi nagyéneklés

Karácsonyi népénekeinket nagyjából a következő csoportokba oszthatjuk:

1. Óskeresztény himnuszok, a misztérium-teológia gondolatkörében és szókészletével (Például: Jöjj nemzeteknek Váltója, Ahol a napnak fénye kél, stb.)

2. A liturgia peremén lévő műfajok (pl. Gyermekek születék Betlehemben), és elterjedt középkori európai kanciók (pl. In dulci jubilo). Bibliai ihletésű, dogmatikailag kiérlelt, de kissé könnyedebb hangvétellű versek és ennek megfelelő dallamok.

3. A 16-17. századi magyar énekköltés alkotásai, nagyrészt protestáns költők művei (például: Jer mindnyájan örüljünk). Bibliai jövendöléseket, eseményeket, az üdvtörténeti összefüggéseket elmondó tanító költemények; a régi modális-diatónikus melodikával élő „kemény” dallamok.

4. A korai barokk lírai kanciói, többnyire a született kis Jézusban gyönyörködő vagy az ő szegénységén sajnálkozó szöveggel; a lélek készítése, hogy szeretettel szemlélje, illetve fogadja őt szíve hajlékába (pl.: Szép violácska; Kelj fel keresztény lélek).

5. Pásztorénekek; néhány régebbi darab (Csordapásztorok) után zömmel a 18-19. századból. Kedves, naiv hang, a lelket a pásztorok követésére szólító záróstrófák. Táncos, népies vagy kissé szkematikus formájú, könnyed (nem egyszer német vagy szlovák) dallamokkal (például: Pásztorok, pásztorok Betlehembe).

6. Késő 19. és 20. századi költők – többnyire populáris dallamokra írt – romantikus, szentimentális vagy szecessziós stílusú versei (például: Ó gyönyörű szép ütokzatos éj).

Lehetne a felsorolás részletezőbb, árnyaltabb is, alapvető tájékozódásra talán mégis elég. Az ünnep színes gondolat- és érze-

lem-világához mindegyik fajta hozzáad valamit, és nem kell egyiket sem elvetni. Ám vallási (és művészi) értékük mégis erőst különbözik, s kár, hogy az 1-3. csoportot a 4-6. háttérbe szorította.

De lehetne-e a dogmatikailag, liturgiailag (és költőileg, zeneileg is) értékesebb énekeket újra behozni, anélkül, hogy a ma divatos darabok mellőzése felháborodást keltsen? A templomok manapság nem telnek meg napról-napra a szent tizenkét nap alatt, mint hajdanában, s a 3-4 templomos nap miséjébe (különösen a liturgikus reformok után) kevés ének fér bele. Lehet-e azt kívánni, hogy e szerény keretben a szinte ismeretlen jobb kedvéért elhagyják a szíveknek kedves, de gyengébb megszokottat? A megoldás az énekalkalom kibővítése lenne. S ha a misébe több már nem fér, azon kívül kellene alkalmat keresni.

A karácsony az éneklés kiváltságos ideje. Néhány éve sikerrel próbált egy templom a „két karácsony” közti napok egyikén karácsonyi nagyéneklést szervezni. A késő délutáni órán több száz ember gyűlt össze, egy órán keresztül ment az ének, a zene. A 60 percben belefért az emelkedett és a népies, a régi és új, az énektanulás és a „kedvencek” végigéneklése, még hozzá nem egy-két versszakos (értelmetlenné rövidített) szövegválogatással, hanem akár 8-10 strófával. Sőt az ifjúság elhozhatta magával hangszerét is, és meghatározott énekek dallamát vagy kíséretét (a hangszer természetének megfelelően) hozzá játszhatta az orgonához. Belefért az időbe egy-két rövid orgonaszóló is. És három-négy énekenként megszakította a zenefolyamot egy-egy *nagyon* rövid összekötő szöveg, egymondatos elmélkedés vagy ima, hogy erősítse az összetalálkozás vallásos jellegét.

Nem lenne-e érdemes ezt a speciális „egyházzenei áhítatot” szélesebb körben is népszerűsíteni? Legjobb napja december 28. lenne. Még történelmi előzményre is hivatkozhatunk: a középkor ekkor tartotta a liturgikus „gyermeknapot” (gyermekpüspökkel és hasonló vígasságokkal). Talán jobban rá is érnek a népek e napokon, mint egyébkor. Próbáljuk csak meg!

Jegyzetek a liturgiáról

8. Az 50. zsoltár utolsó versei

Az 50. zsoltár végét mindig szerettem képszerűsége miatt, de mindig ószövetségi jelentésében olvastam. Helytelenül. A zsoltárok imádkozásánál a helyes módszer az, hogy a konkrét ószövetségi jelentésből kitágítjuk egyetemes üdvtörténetivé, s azután ezt ismét konkretizáljuk újszövetségi összefüggésében. Tegyük meg először az első lépést.

Először egy olyan állapotról van szó, melyben érvénytelen, az Isten előtt nem kedves az ember áldozata: „Mert nem az áldozatban gyönyörködöl, és hiába hozok égőáldozatot, nincsen az tetszésedre.” A helyzet akkor változik meg, amikor az ember nem ragaszkodik tovább ehhez az állapothoz, amikor összetörik, és megalázkodnak: „A töredelmes lélek az Istennek tetsző áldozat, a megtört és alázatos szívet, ó Isten, meg nem veted.” Ekkor az Isten kinyilvánítja jóindulatát, és egy új teremtetést hajt végre: „Cselekedj kegyesen, Uram, Sionnal jóakaratom szerint, hogy megépüljenek Jeruzsálemnek falai.” És ha ez megtörtént, akkor érvényessé és elfogadhatóvá válik az áldozat: „Akkor elfogadod az igazság áldozatát, az ajándékokat és az égőáldozatot, akkor visznek majd oltárodra áldozati áldatot.”

A zsoltár hangjából világos, hogy jövődölésképpen beszél. Beteljesedett ez a jövődölés? Igen, beteljesedett az emberiség életében. Az emberiség különféle áldozatai érvénytelenek voltak, Isten „nem gyönyörködött bennük”. Az emberiség képtelen volt igaz töredelemre és megalázkodásra. Ezt helyette és nevében az új Ádám, az Emberfia végezte el, amikor hordozta bűneinket. Csak őrá mondható el: „a töredelmes lélek az Istennek tetsző áldozat”. Az Atya válasza erre a jóindulat kiáradása, az új Sion, új Jeruzsálem felépítése húsvétkor és pünkösdkor. És most már, ebben az új állapotban érvényessé és kedvessé vált az egy igaz ál-

dozat is, melyet az eukarisztiában napról-napra Isten tetszésére bemutatunk. „Akkor elfogadod az igazság áldozatát”.

Ám ugyanez a jövendölés beteljesedik az egyes ember életében is. Pogányságában hozott áldozatai ugyan készíthetik benne az üdvösség útját, de érvénytelenek, nem kedvesek Isten előtt. Állapotának kell megváltoznia: össze kell törnie benne a régi embernek, egy alázatos megtéréssel meg kell nyílnia a kegyelem műve előtt. Isten a kevélynek ellenáll, az alázatosnak megkegyelmez: jóakarattal cselekszik vele, s a keresztségben megépíti benne Jeruzsálem falait, felépíti lelkében a Szentlélek templomát. És ebben a templomban már érvényes és kedves áldozatot fog bemutatni: része lehet az eukarisztikus áldozatnak, s abba belehelyezve felajánlhatja saját áldozatát is: jócselekedeteit (mint „ajándékokat”), imádságát (mint „égőáldozatot”) és önlegyőzését, szenvedéseit, lemondásait (mint „áldozati állatokat”).

Erről beszél más szavakkal az egyik secreta-könyörgés is: „Isten, ki az Ótörvény áldozatainak sokféleségét egyetlen tökéletes áldozattal érvénytelenítetted, fogadd el az áldozatot szolgálóidtól, akik maradéktalanul átadják magukat neked, és szenteld meg azt ugyanazon áldással, mellyel egykor Ábel adományait, hogy amit egyenként felséged tiszteletére idehoznak, az mindnyájuknak üdvösségére váljék.”

És most olvassuk újra az 50. zsoltár utolsó verseit:

Mert nem az áldozatban gyönyörködöl, * és hiába hozok égőáldozatot, nincsen az tetszésedre.

A töredelmes lélek az Istennek tetsző áldozat, * a megtört és alázatos szívét, ó Isten, meg nem veted.

Cselekedj kegyesen, Uram, Sionnal jóakarated szerint, * hogy megépüljenek Jeruzsálemnek falai.

Akkor elfogadod az igazság áldozatát, az ajándékokat és az égőáldozatot, * akkor visznek majd oltárodra áldozati állatot.

ÉNEKES ZSOLOZSMA az Esztergomi Breviárium alapján a Szent Ágoston Liturgikus Megújulási Mozgalom kiadványai): **0.** Népszolozsmák. – **I/A.** Nap-pali zsoltároskönyv (Diurnále). **I/B.** Éjszakai zsoltároskönyv (Nokturnále). **II/A.** Ádventi Diurnále. **III/A.** Karácsonyi Diurnále. **IV/A.** Nagyböjti Diurnále. **V/A.** Húsvéti Diurnále. **(VI.** A Szent Háromnap zsolozsmái – megjelenés előtt.) **VII/A.** A szentek közös zsolozsmái (Diurnále). – **Psalterium latino-hungaricum – Latin-magyar zsoltároskönyv.**

EGYHÁZZENEI FÜZETEK (A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem egyházzenei tanszékének és a Magyar Egyházzenei Társaságnak közös kiadványai):

I. folyam (Tankönyvek): I/3. Katolikus liturgika: A zsolozsma (Dobszay L.) I/4. Katolikus liturgika: Az egyházi év (Barsi B.) I/6. Liturgikus latin nyelvkönyv (Madas E.) I/7. A keresztény istentisztelet I. (Hafenschner K.) I/8. A magyar egyházzenei történet forrásai (Dobszay L.) I/9. A himnusz (Szendrei J.) I/10. Latin-magyar himnárius (Dobszay L.) I/11. A graduál-antifonák középkori kapcsolatai (Papp A.) I/12. A római mise énekrendje (Dobszay L.) I/12. Rövid bevezetés a zsidó liturgiába (Schmelowszky Á.)

II. folyam (Gregorián műfajok): II/1. Az alleluja (Szendrei J.) II/2. Az antifona (Dobszay L.) II/3. A responsorium (Szendrei J.) II/4. Gregorián példatár egyházzene tanszakok számára. II/5. Psalmorum Melodia (Dobszay L.)

III. folyam (Egyházi kórusművek): III/1. Lassus: Nyolc Magnificat. III/2. Fux: Ádventi Offertoriumok. III/3. Lotti: Mise-tételek. III/4. Resinarius: Responzóriusok. III/5. Polifon vesperás-zsoltárok és antifonák a Rhau-gyűjteményből. III/6. Dufay: 15 himnusz. III/7. Középkori angol carolok. III/8. Palestrina: Himnuszok. III/9. Korai polifónia I. A kezdetektől a Codex Calixtinusig (Mezei J.). III/10. Genfi zsoltárok négy szőlamban Claude Gou-dimel harmóniáival I-II. III/11. Schein: 18 karácsonyi korál. III/12. Kétszóla-mú reneszánsz kórustételek (egyneműkarra). III/13. Bicinia Sacra.

IV. folyam (Hangfelvételek): A magyar népének népzenei felvételei-ken, 8 kazetta (Dobszay L., Németh I.). – Éneklő Egyház I-VI. kazetta.

Dobszay L. liturgiai tárgyú könyvei: A magyar népének. – Zsoltárelmélke-dések, zsoltármagyarázatok. – A szentmise magyarázata. – Jegyzetek a li-turgiáról. – Barsi B.–Dobszay L.: „Íme, most fölme gyünk Jeruzsálembe”.

Kaphatók a Zeneakadémia egyházzenei tanszékén (VI. Vörös-marty utca 35.) — Egyéb információk, olvasnivalók: a www.egyhazzene.hu honlapon.

A „GONDOLKODÓ” füzetek: egyszemélyes, ingyenes folyóirat. Azokhoz szól, akik a katolikus dogmához hűséggel, ugyanakkor előítéletek nélkül eszmélkednek az egyház és világ, hitélet és kultúra, liturgia és társadalmi élet dolgairól.

A füzetek függelékében kapnak helyet az Új Emberben éveken át fenn tartott, 2002-ben megszűnt „Jegyzetek a liturgiáról” rovat tovább folytatott darabjai.

A fórum egy értelmiségi személyes nézeteinek ad hangot. Szeretné azt a nyugodt, tárgyyszerű, elemző, ugyanakkor szükség szerint kritikai hangot megütni, mely nemcsak a gondolkodó értelmiség hagyományainak megfelelő, hanem a katolikus egyház szellemi életében is évszázadokon át normálisnak számított.

Személy szerint szívesen fogadok észrevételeket, bírálatokat. Elgondolkodom rajta, s értelem szerint visszatérek az azokban felvetett témákhoz. De ez a fórum személyes vita lefolytatására nem alkalmas, így a levelekre nyilvános választ nem tudok adni.

Évente 10 szám megjelenését tervezem (a tanév folyamán havonként egyet). A számonként két liturgikus jegyzet az Új Ember rovat hajdani kéthetes megjelenési ciklusának felel meg.

A füzetet saját költségemen nyomtatom és ingyenesen bocsátom rendelkezésre. Köszönettel veszem, ha valaki önkéntesen és tetszés szerinti mértékben hozzá akar járulni a költségekhez. A füzet postázásának egyetlen feltétele az, hogy az érdeklődő egy levélben kérje a füzet megküldését, s évente adjon fel tíz darab önmagának megcímezett, felbélyegzett közepes vagy nagy alakú borítékot a következő címre: Dobszay László, 1024 Budapest, Keleti Károly u. 11/A. II. 9. Anyagi hozzájárulás postán ugyanoda küldhető.
